

PEDAGOGLARNING KASBIY RIVOJLANISHINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI: KOMPETENSIYA, NATIJADORLIK VA REFLEKSIV MONITORING

Solijonov Yorqinjon G‘ayrat o‘g‘li

Qo‘qon davlat universiteti O‘quv-metodik ta‘minot uslubchisi

Annotatsiya. Maqolada pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholashga doir yetakchi tendensiya tahlil qilinadi. Tadqiqotda an‘anaviy attestatsiya va kurs sertifikatlar asosidagi baholashdan kompetensiyaga, amaliy natijaga, refleksiv portfolioga, dars sifati kuzatuviga, o‘quvchi rivojlanishi indikatorlariga va uzluksiz professional o‘shish trayektoriyasiga asoslangan baholashga o‘tish jarayoni yoritiladi. Maqolada pedagog kasbiy rivojlanishini baholash jazolovchi nazorat emas, balki kasbiy o‘shishni boshqaruvchi diagnostik-motivatsion tizim bo‘lishi kerakligi asoslanadi. Xalqaro tajriba, xususan TALIS, UNESCO va World Bank materiallari pedagog sifati ta‘lim natijalarining asosiy omillaridan biri ekanini ko‘rsatadi. O‘zbekiston sharoitida pedagoglarni baholash tizimi malaka oshirish, metodik yordam, raqamli portfolio, mentorlik, ichki maktab tahlili va adolatli rag‘batlantirish bilan bog‘langanda real natija berishi mumkin. Maqolada baholashning ilmiy asoslangan mezonlari va amaliy mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: pedagog kasbiy rivojlanishi, baholash, kompetensiya, attestatsiya, refleksiv portfolio, mentorlik, o‘qituvchi sifati, professional rivojlanish.

Kirish

Ta‘lim sifatining markazida o‘qituvchi turadi, bu jumla ko‘p takrorlangani uchun ba‘zan shiorga o‘xshab ketadi, ammo ilmiy va amaliy tajriba uning haqiqat ekanini qayta-qayta tasdiqlaydi. Darslik yangilanishi, raqamli platforma joriy etilishi, maktab binosi ta‘mirlanishi yoki baholash tizimi o‘zgarishi mumkin, lekin sinf xonasida o‘quvchining fikrlashi, savol berishi, xato ustida ishlashi va o‘ziga ishonchi ko‘pincha o‘qituvchining kasbiy mahoratiga bog‘liq. Shu sababli pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholash masalasi zamonaviy ta‘lim boshqaruvida alohida o‘rin egallaydi. An‘anaviy yondashuvda pedagog kasbiy rivoji ko‘proq malaka oshirish kursida qatnashganlik, sertifikat olganlik, attestatsiya natijasi yoki ish staji bilan baholangan. Bunday ko‘rsatkichlar ma‘lum darajada zarur bo‘lsa-da, ular o‘qituvchining real dars amaliyoti, o‘quvchi bilan ishlash sifati, yangi metodlarni qo‘llashi, ta‘lim natijalarini tahlil qilishi va o‘z ustida doimiy ishlashini to‘liq aks ettirmaydi. OECDning TALIS tadqiqotlari, UNESCOning ta‘limda yetakchilik haqidagi hisobotlari va World Bankning o‘qituvchilar tayyorgarligiga oid materiallari pedagogni baholash tizimi professional rivojlanish bilan bog‘langan bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi. Ya‘ni baholash o‘qituvchini qo‘rqitadigan nazorat emas, uning kuchli va zaif tomonlarini ko‘rsatadigan, metodik yordamni yo‘naltiradigan, kasbiy o‘shish motivatsiyasini yaratadigan va rag‘batlantirishni adolatli qiladigan mexanizm

bo'lishi lozim. O'zbekiston ta'lim tizimida ham pedagoglar malakasini oshirish, attestatsiya, metodik xizmat, yangi pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim platformalari va o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq bu jarayonlarning samarasi baholash mezonlarining qanchalik aniq, adolatli, dalillarga asoslangan va rivojlantiruvchi xarakterga ega ekaniga bog'liq. Agar baholash faqat hujjat, ochiq dars va test natijasiga tayanib qolsa, o'qituvchi kasbiy rivojlanishni ichki ehtiyoj sifatida emas, tashqi majburiyat sifatida qabul qiladi. Mazkur maqola pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholashga doir zamonaviy tendensiyalarni kompetensiya, natijadorlik va reflektiv monitoring nuqtayi nazaridan tahlil qiladi hamda O'zbekiston sharoitida ilmiy asoslangan baholash modelini shakllantirishga qaratilgan xulosalarni ilgari suradi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotda pedagogik diagnostika, kasbiy kompetensiya nazariyasi, qiyosiy ta'lim tahlili, hujjatlar kontent-tahlili va konseptual modellashirish metodlaridan foydalanildi. Materiallar sifatida OECD TALIS dasturi natijalari, UNESCOning pedagogik yetakchilik va ta'lim sifati haqidagi hisobotlari, World Bankning o'qituvchilar tayyorgarligi va kasbiy rivojlanishiga oid materiallari, O'zbekiston ta'lim tizimida pedagoglarni attestatsiya qilish va malaka oshirishga doir amaliy tajribalar, shuningdek, professional learning community, reflective practice, instructional coaching va teacher appraisal bo'yicha ilmiy adabiyotlar o'rganildi. Tadqiqotning asosiy analitik birligi sifatida pedagogning kasbiy faoliyati uch qatlamda ko'rib chiqildi: birinchi qatlam — pedagogik bilim va metodik kompetensiya; ikkinchi qatlam — dars amaliyoti va o'qituvchi bilan interaktiv ishlash sifati; uchinchi qatlam — reflektiv rivojlanish, ya'ni o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi, dalillarga asoslangan qaror qabul qilishi va doimiy o'sish rejasiga ega bo'lishi. Baholash mezonlari shunchaki nazorat indikatorlari sifatida emas, rivojlantiruvchi mexanizm sifatida talqin qilindi. Shu sababli maqolada baholash natijasining malaka oshirish kursi, mentorlik, metodik birlashma, rag'batlantirish, martaba o'sishi va maktab ichki rivojlanish rejasini bilan bog'lanishi alohida ko'rib chiqildi. Metodologik cheklov sifatida maqola muayyan maktab yoki hudud bo'yicha empirik so'rov o'tkazmagan; u xalqaro va milliy tajriba asosida ilmiy-amaliy model taklif etadi. Bunday yondashuv pedagoglarni baholash bo'yicha umumiy tamoyillarni aniqlashga va keyingi empirik tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratishga xizmat qiladi.

Natijalar

Tahlil natijalari pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholashda besh yetakchi tendensiya shakllanayotganini ko'rsatdi. Birinchi tendensiya — kompetensiyaga asoslangan baholash. Bu yondashuvda pedagogning diplomi, ish staji yoki kursda qatnashgani emas, uning kasbiy vazifani qanday bajarayotgani, darsni qanday loyihalayotgani, o'qituvchilarni faol o'qishga qanday jalb qilayotgani, differensial yondashuvni qo'llay olishi, raqamli vositalardan pedagogik maqsadda foydalana olishi va baholash natijasini darsni takomillashtirishga qanday yo'naltirishi baholanadi. Ikkinchi tendensiya — ko'p manbali baholash. Zamonaviy tizimlarda o'qituvchining kasbiy rivoji faqat rahbar fikri bilan baholanmaydi; dars kuzatuvi, o'qituvchi natijalari, hamkasblar taqrizi, o'z-o'zini baholash, ota-onalar bilan muloqot sifati, portfolio va metodik faoliyat dalillari birgalikda ko'rib chiqiladi. Bu yondashuv baholashning

subyektivligini kamaytiradi, ammo u ma'lumotlarni to'g'ri talqin qilish madaniyatini talab qiladi. Uchinchi tendensiya — refleksiv portfolio. Portfolio sertifikatlar to'plami emas, o'qituvchining kasbiy o'sish tarixini ko'rsatuvchi dalillar tizimi bo'lishi kerak: dars ishlanmalari, o'quvchi ishlari namunalari, baholash rubrikalari, tahliliy yozuvlar, metodik tajriba, raqamli resurslar, o'zgarishdan oldingi va keyingi natijalar, o'qituvchining xulosalari shular jumlasiga kiradi. To'rtinchi tendensiya — dars amaliyotiga yaqin baholash. Ilg'or tizimlarda pedagogni baholash auditoriyadan tashqaridagi hujjat bilan cheklanmaydi; sinfdagi real o'quv jarayoni, savol-javob sifati, o'quvchining faol ishtiroki, xatoni tahlil qilish, differensial topshiriqlar, vaqtni boshqarish va emotsional muhit kuzatiladi. Bunda kuzatuv jazolash uchun emas, tahlil va qayta aloqa uchun ishlatilishi kerak. Beshinchi tendensiya — baholashni professional rivojlanish bilan bog'lash. Agar baholashdan keyin o'qituvchiga aniq rivojlanish yo'li, mentor, kurs, metodik yordam yoki resurs taklif qilinmasa, baholash diagnostik qiymatini yo'qotadi. O'zbekiston sharoitida mazkur tendensiyalar asosida pedagog kasbiy rivojlanishini baholash modeli quyidagi komponentlardan iborat bo'lishi mumkin: aniq kompetensiya standarti; yillik o'z-o'zini baholash va kasbiy rivojlanish rejasi; dars kuzatuv va konstruktiv qayta aloqa; raqamli portfolio; o'quvchi rivojlanishi indikatorlari; metodik birlashma va mentorlik faoliyati; attestatsiya va rag'batlantirish bilan bog'langan yakuniy xulosa. Natijalar shuni ko'rsatadiki, baholashda o'quvchi natijalaridan foydalanish ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi kerak. O'quvchi natijasi muhim indikator, lekin u faqat o'qituvchiga bog'liq emas: oila, hudud, oldingi tayyorgarlik, sinf tarkibi, resurslar va psixologik muhit ham ta'sir qiladi. Shuning uchun o'qituvchini faqat test natijasi asosida baholash adolatsiz bo'lishi mumkin; natija o'sishi, sharoitga mos tahlil va pedagogik qo'shilgan qiymat tamoyili hisobga olinishi lozim. Tahlil yana bir muhim jihatni ko'rsatdi: baholash tizimi o'qituvchi uchun tushunarli bo'lishi shart. Mezoni noaniq, talabi tez-tez o'zgaradigan, qayta aloqa bermaydigan tizim o'qituvchida himoyalanih psixologiyasini kuchaytiradi. Aksincha, adolatli, ochiq, dalillarga asoslangan va rivojlantiruvchi baholash o'qituvchining kasbiy o'sishiga xizmat qiladi. Natijalar pedagog kasbiy rivojlanishini baholashda vaqt omili ham alohida ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Bir martalik attestatsiya yoki ochiq dars o'qituvchining haqiqiy kasbiy dinamikasini ko'rsatmaydi; pedagogik mahorat vaqt davomida, turli sinflar, turli mavzular va turli o'quvchi ehtiyojlari bilan ishlash jarayonida namoyon bo'ladi. Shu sababli zamonaviy baholash modelida yillik yoki semestrluk rivojlanish trayektoriyasi muhim: o'qituvchi yil boshida o'z kuchli va zaif tomonini aniqlaydi, kasbiy rivojlanish maqsadini belgilaydi, mentor yoki metodik birlashma bilan ishlaydi, dars amaliyotida o'zgarish kiritadi va yil oxirida dalillar asosida o'sishni ko'rsatadi. Bu yondashuv baholashni "hukm"dan "rivojlanish sikli"ga aylantiradi. Tahlil yana shuni ko'rsatdiki, pedagoglarni baholashda fan xususiyatini hisobga olish zarur. Boshlang'ich sinf, matematika, til, san'at, jismoniy tarbiya, kasbiy fan yoki laboratoriya mashg'uloti o'qituvchisining dars sifati bir xil rubrika bilan to'liq o'lchanmaydi. Umumiy pedagogik mezonlar — maqsad aniqligi, o'quvchi faolligi, baholash adolati, muloqot madaniyati — barcha fanlar uchun umumiy bo'lsa-da, fan metodikasiga xos indikatorlar ham bo'lishi kerak. Masalan, til darsida kommunikativ vazifa, matematika darsida mantiqiy asoslash, tabiiy fanlarda tajriba va dalil bilan ishlash, kasbiy ta'limda

xavfsizlik va amaliy mahsulot sifati alohida baholanadi. Raqamli kompetensiya ham mustaqil mezon sifatida ajralmoqda. Bunda o'qituvchining platformaga fayl yuklay olishi emas, raqamli vositani o'quv maqsadiga mos tanlashi, interaktiv topshiriq yaratishi, o'quvchi faoliyatini tahlil qilishi, akademik halollikni nazorat qilishi va raqamli xavfsizlikka rioya qilishi baholanadi. Natijalar baholashda pedagogning ham ovozi bo'lishi kerakligini ham ko'rsatdi. O'qituvchi o'z faoliyatini izohlash, sharoitini tushuntirish, dalillarini ko'rsatish va rivojlanish rejasini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'lsa, baholash adolatliroq qabul qilinadi. Bu ayniqsa turli hudud va resurs sharoitida ishlayotgan pedagoglar uchun muhim. Shuningdek, pedagoglarni baholash tizimi maktab jamoasida hamkorlik madaniyatini qo'llashi kerak. Agar baholash o'qituvchilarni bir-biriga raqib qilib qo'ysa, tajriba almashish kamayadi; agar baholash jamoaviy professional o'rganishni rag'batlantirsa, maktabning umumiy sifati oshadi. Shu bois zamonaviy modelda individual natija bilan birga metodik birlashma faoliyati, ochiq dars tahlili, hamkasb mentorligi va umumiy ta'lim natijasiga qo'shilgan hissa ham ko'rib chiqilishi mumkin.

Muhokama

Pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholashda eng murakkab masala nazorat va ishonch o'rtasidagi muvozanatdir. Ta'lim tizimi o'qituvchi faoliyatini umuman baholamasa, sifat tasodifga bog'lanib qoladi; ammo baholash haddan tashqari byurokratik va jazolovchi bo'lsa, o'qituvchi ijodkorlikdan ko'ra tekshiruvdan o'tishga moslashadi. Bu holat pedagogik sifatga zarar yetkazadi, chunki yaxshi dars ko'pincha tajriba, xato, refleksiya va yangilikka ochiqlik orqali shakllanadi. Shuning uchun zamonaviy baholash tizimi "nazorat uchun baholash"dan "rivojlanish uchun baholash"ga o'tishi kerak. Bunda maktab rahbari, metodist va mentorlarning roli katta. Rahbar dars kuzatuvini faqat kamchilik topish uchun emas, o'qituvchining ehtiyojini aniqlash uchun amalga oshirsa, metodik xizmat real yordam markaziga aylanadi. Mentorlik yangi ish boshlagan yoki metodik qiyinchilikka duch kelgan o'qituvchilar uchun ayniqsa muhim: tajribali pedagogning kuzatuvi, birgalikda dars rejalash, darsdan keyingi tahlil va qisqa siklli amaliy maslahat kurs sertifikatidan ko'ra samaraliroq bo'lishi mumkin. Raqamli portfolio ham imkoniyat va xavfni birga olib keladi. Imkoniyati shundaki, u o'qituvchining kasbiy o'sishini vaqt davomida ko'rsatadi, materiallarni saqlaydi, baholashni dalillarga asoslaydi; xavfi esa portfolio yana bir rasmiy papkaga aylanib qolishidir. Buning oldini olish uchun portfoliodagi har bir dalil o'qituvchining tahliliy izohi, o'quvchi natijasi yoki dars amaliyotidagi o'zgarish bilan bog'lanishi kerak. Baholash tizimida adolat masalasi ham markaziy o'rinda turadi. Qishloq maktabida resursi cheklangan sharoitda ishlayotgan pedagog bilan ixtisoslashtirilgan maktabdagi pedagogni bir xil mezon bilan baholash ehtiyotkorlikni talab qiladi. Mezondagi umumiy talab saqlangan holda sharoit, boshlang'ich holat va o'sish dinamikasi hisobga olinishi zarur. Bundan tashqari, pedagog kasbiy rivojlanishini baholash o'qituvchining ijtimoiy obro'si va motivatsiyasi bilan bevosita bog'liq. Agar baholash natijasi adolatli rag'bat, martaba o'sishi, metodik e'tirof va professional imkoniyatlarga olib kelsa, o'qituvchi uni ijobiy qabul qiladi. Agar natija faqat tanbeh yoki rasmiy toifa bilan cheklansa, tizimning rivojlantiruvchi salohiyati kamayadi. O'zbekiston ta'limi uchun kuchli model shunday bo'lishi kerakki, u bir tomondan pedagog faoliyatidagi real sifatni ko'rsatsin, ikkinchi

tomondan o'qituvchining o'z kasbiga ishonchini sindirmasin. Yaxshi baholash termometrغا o'xshaydi: u haroratni ko'rsatadi, lekin bemorni davolash uchun dori ham kerak; ta'limdagi "dori" esa metodik yordam, vaqt, resurs va professional mulohazadir. Pedagog kasbiy rivojlanishini baholashning O'zbekiston sharoitidagi amaliy tatbiqi ehtiyotkor bosqichlilikni talab qiladi. Birinchi bosqichda mezonlar soddalashtirilgan, tushunarli va fanlar kesimida moslashtirilgan bo'lishi kerak; haddan tashqari ko'p indikator o'qituvchini rivojlantirmaydi, balki charchatadi. Ikkinchi bosqichda baholovchilar tayyorgarligi muhim: maktab rahbari, metodist yoki ekspert darsni qanday kuzatish, qayta aloqani qanday berish, dalilni qanday ajratish va subyektiv fikrni qanday kamaytirishni bilishi lozim. Baholash sifati baholovchi kompetensiyasiga bog'liq; noto'g'ri baholash yaxshi tizimga ham ishonchsizlik tug'diradi. Uchinchi bosqichda raqamli portfolio va baholash natijalari pedagogning kasbiy rivojlanish rejasiga avtomatik bog'lanishi kerak. Masalan, darsda formatif baholash zaifligi aniqlansa, o'qituvchiga aynan shu yo'nalishda mikro-kurs, mentorlik yoki metodik seminar taklif qilinishi zarur. To'rtinchi bosqichda rag'batlantirish adolatli bo'lishi lozim. Yaxshi natijaga erishgan pedagog moddiy va ma'naviy e'tirof olishi, lekin murakkab sharoitda ishlayotgan va sezilarli o'sish ko'rsatgan pedagog ham ko'rinmay qolmasligi kerak. Muhokamada yana bir muhim masala — baholash va ishonch o'rtasidagi psixologik munosabat. O'qituvchi baholashni "meni jazolashadi" deb qabul qilsa, u real muammolarni yashiradi; "menga o'sishga yordam berishadi" deb qabul qilsa, ochiq tahlilga tayyor bo'ladi. Buning uchun baholash natijalari ehtiyotkor kommunikatsiya qilinishi, shaxsga emas, faoliyatga qaratilishi va aniq amaliy tavsiya bilan yakunlanishi kerak. Kasbiy rivojlanishni baholashning ideal modeli mukammal o'qituvchini izlamaydi; u o'sishga tayyor o'qituvchini qo'llab-quvvatlaydi. Ta'lim tizimi uchun eng foydali pedagog hamma narsani bilishini da'vo qiladigan emas, o'z amaliyotini tahlil qilib, yangilashga qodir bo'lgan pedagogdir. Amaliy model sifatida pedagog kasbiy rivojlanishini baholashni uch siklda tashkil etish mumkin. Birinchi sikl — diagnostika sikli: o'qituvchi o'zini baholaydi, rahbar yoki metodist dars kuzatadi, o'quvchi natijalari tahlil qilinadi va pedagogning asosiy ehtiyoji aniqlanadi. Ikkinchi sikl — rivojlanish sikli: o'qituvchi uchun individual yoki guruhviy rivojlanish rejasini tuziladi, u mentorlik, mikro-kurs, metodik seminar, hamkasb kuzatuvchi yoki loyiha ishida qatnashadi. Uchinchi sikl — natijani dalillash sikli: o'qituvchi portfolioda dars amaliyotidagi o'zgarishni, o'quvchi ishlaridagi farqni, baholash rubrikalarini, refleksiv yozuvlarini va keyingi rejasini ko'rsatadi. Bunday model attestatsiyani ham mazmunan boyitadi, chunki yakuniy baho bir martalik sinov emas, butun kasbiy o'sish jarayonining daliliga tayanadi. O'zbekiston ta'lim tizimida bu modelni joriy qilish uchun metodik xizmatning funksiyasi qayta talqin qilinishi kerak. Metodist nazorat qiluvchi shaxs emas, kasbiy rivojlanish bo'yicha maslahatchi, dars tahlilchisi va resurs yetkazuvchi mutaxassis bo'lishi lozim. Maktab ichida esa professional o'rganish jamoalari shakllanishi foydali: bir fan yoki fanlararo guruh o'qituvchilari bir muammoni tanlab, dars rejalaydi, natijani kuzatadi, o'quvchi ishlarini tahlil qiladi va keyingi darsni takomillashtiradi. Bu jarayon yapon tajribasidagi lesson study yoki professional learning community yondashuvlariga yaqin bo'lib, o'qituvchi rivojini real dars bilan bog'laydi. Baholashning axloqiy tomoni ham muhim: pedagogga nisbatan hurmat saqlanmasa, eng mukammal rubrika ham salbiy qabul

qilinadi. Qayta aloqa aniq, dalilli, xolis va rivojlanishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. “Dars yomon o‘tdi” degan umumiy xulosa foydasiz; “dars maqsadi aniq bo‘ldi, lekin formatif baholash savollari barcha o‘quvchini qamrab olmadi; keyingi darsda chiqish kartochkalari va juftlikda tekshiruvdan foydalanish tavsiya etiladi” degan qayta aloqa esa amaliy qiymatga ega. Demak, baholash tili ham pedagogik madaniyatning bir qismidir. Pedagog kasbiy rivojlanishini baholashda o‘quvchi ovozidan foydalanish masalasi ham nozik, lekin zarur yo‘nalishdir. O‘quvchi o‘qituvchi mehnatini to‘liq ekspert sifatida baholay olmaydi, ammo u darsning tushunarligi, qayta aloqa sifati, hurmat muhiti, topshiriqlarning aniqligi va o‘zining o‘qishga jalb etilganini eng bevosita his qiladi. Shuning uchun o‘quvchi so‘rovlari ehtiyotkor, yosh xususiyatiga mos va konstruktiv savollar asosida o‘tkazilsa, pedagog uchun foydali signal beradi. Bunday ma’lumot yakka holda hukm mezon bo‘lmashligi, boshqa dalillar bilan birga talqin qilinishi kerak. Pedagog baholashida ota-onalar fikri ham ayrim jihatlarida foydali, ayniqsa muloqot, uy vazifasi tushunarligi va tarbiyaviy hamkorlik bo‘yicha. Biroq ota-ona fikri ham subyektiv bo‘lishi mumkin, shu sababli uni professional mezon o‘rniga emas, qo‘shimcha kontekst sifatida qo‘llash to‘g‘riroq. Yana bir muhim jihat — pedagogning ilmiy-metodik faolligi. Maqola yozish, konferensiyada qatnashish, darslik yoki metodik qo‘llanma tayyorlash, ochiq resurs yaratish, loyiha olib borish o‘qituvchining rivojlanish belgisi bo‘lishi mumkin. Lekin bu faoliyat ham sifat jihatidan baholanishi kerak; faqat sertifikat yoki maqola soni ortidan quvish pedagogni haqiqiy dars amaliyotidan uzoqlashtirishi mumkin. Baholash tizimi o‘qituvchini “qog‘oz ishlab chiqaruvchi”ga emas, “ta’lim sifatini oshiruvchi professional”ga aylantirishi kerak. Shu ma’noda eng yaxshi mezonlar darsdagi o‘zgarish, o‘quvchidagi o‘sish va pedagogning refleksiv xulosasiga ulanadi. O‘qituvchi kasbiy rivoji daraxtga o‘xshaydi: sertifikat barg bo‘lsa, dars sifati meva; ildiz esa o‘qituvchining ichki mas’uliyati va metodik tafakkuridir. Kelgusidagi tadqiqotlar pedagoglarni baholash modelining real maktab sharoitida qanday ishlashini empirik o‘rganishi lozim. Turli hudud, fan va tajriba darajasidagi o‘qituvchilar bilan pilot baholash o‘tkazilib, mezonlarning tushunarligi, baholovchilar xolisligi, portfolio yuklamasi, dars kuzatuvining sifati va o‘qituvchilar motivatsiyasiga ta’siri tahlil qilinishi mumkin. Bunday tadqiqotlar baholash tizimini qog‘ozda chiroyli, amalda og‘ir bo‘lib qolishidan saqlaydi. O‘zbekiston sharoitida pedagoglarni baholash tizimi milliy madaniy xususiyatlarni ham hisobga olishi kerak. O‘qituvchiga hurmat qadriyati kuchli bo‘lgan jamiyatda baholash jarayoni ayniqsa ehtiyotkor va professional tashkil etilishi zarur; baholash o‘qituvchi obro’sini tushirish emas, uning kasbiy salohiyatini ko‘rsatish vositasi sifatida tushuntirilishi kerak. Shu bilan birga, hurmat sifatsizlikni yashirishga bahona bo‘lmashligi lozim. Adolatli tizim kuchli pedagogni e’tirof etadi, qiynalayotgan pedagogga yordam beradi, mas’uliyatsiz faoliyatni esa aniq dalil asosida ko‘rsatadi. Baholashning kuchi ham aynan shunda: u ko‘zni yumadigan mehribonlik ham emas, faqat jazolaydigan sovuq nazorat ham emas; u professional o‘sishga xizmat qiladigan xolis ko‘zgu bo‘lishi kerak. O‘qituvchi o‘zini shu ko‘zguda adolatli ko‘rsa, o‘sishga tayyor bo‘ladi. Bundan keyingi amaliy vazifa baholash natijalarini pedagoglarning kasbiy martaba yo‘li bilan bog‘lashdir. O‘qituvchi o‘sishi faqat toifa olish bilan cheklanmasligi, metodist, mentor, trener, dastur ishlab chiquvchi yoki innovatsion loyiha rahbari kabi professional rollarga chiqishi mumkin. Bunday martaba yo‘li kuchli

pedagoglarni sinfdan uzib qo‘ymasdan, ularning tajribasini boshqalarga tarqatishga yordam beradi. Baholash tizimi aynan shu o‘shish imkoniyatlarini ko‘rsatib bera olsa, u o‘qituvchilar uchun qo‘shimcha yuk emas, kasbiy kelajak xaritasiga aylanadi. Natijada pedagogik jamoada sog‘lom raqobat emas, sog‘lom rivojlanish madaniyati shakllanadi. Shuningdek, pedagoglarni baholashda kasbiy charchash va psixologik farovonlik omillari ham hisobga olinishi zarur. Zamonaviy o‘qituvchi ko‘p vazifani bajaradi: dars beradi, hujjat yuritadi, raqamli platforma bilan ishlaydi, ota-onalar bilan muloqot qiladi, tarbiyaviy muhitni ushlab turadi, o‘z ustida ishlaydi. Agar baholash tizimi bu yuklamani ko‘rmasa, u o‘qituvchining rivojlanishiga emas, charchashiga olib kelishi mumkin. Shu bois baholash natijalari pedagogning ish sharoiti, sinf murakkabligi, resurs mavjudligi va metodik yordam bilan birgalikda talqin qilinishi kerak. Rivojlantiruvchi baholash o‘qituvchiga qo‘shimcha bosim emas, tartibli yordam berishi lozim. Masalan, zaif jihat aniqlanganda yangi talablar ro‘yxati berish o‘rniga, aniq resurs, namunaviy dars, mentor yordami va vaqt ajratilishi foydaliroq. Pedagogik sifatni oshirish insoniy sharoitni yaxshilash bilan bog‘liq. O‘qituvchi o‘zini qadrlangan va qo‘llab-quvvatlangan his qilsa, u yangilikni ham ochiqroq qabul qiladi, baholashni ham kasbiy o‘shish imkoniyati sifatida ko‘radi. Bu esa ta’lim sifati uchun bevosita foydalidir.

Xulosa

Tadqiqot pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholash zamonaviy ta’lim sifatini boshqarishning muhim mexanizmi ekanini ko‘rsatdi. An’anaviy kurs va sertifikatga asoslangan baholash o‘qituvchi faoliyatining real sifatini to‘liq aks ettirmaydi; shu bois kompetensiyaviy mezonlar, ko‘p manbali dalillar, dars kuzatuvi, refleksiv portfolio, o‘qituvchi rivojlanishi indikatorlari va professional rivojlanish rejasi birgalikda qo‘llanishi zarur. Baholashning asosiy maqsadi pedagogni jazolash emas, uning kasbiy o‘shishini yo‘naltirish, metodik yordamni aniq ehtiyojga moslashtirish va ta’lim natijalarini yaxshilashdan iborat bo‘lishi kerak. O‘zbekiston sharoitida pedagoglarni baholash tizimini takomillashtirish uchun aniq kompetensiya standarti, raqamli portfolio platformasi, mentorlik instituti, dars kuzatuvi bo‘yicha shaffof rubrikalar, maktab ichki tahlili va adolatli rag‘batlantirish mexanizmlarini uyg‘unlashtirish lozim. Xulosa sifatida aytish mumkinki, o‘qituvchini baholash qanchalik adolatli, tushunarli va rivojlantiruvchi bo‘lsa, ta’lim tizimi shunchalik barqaror o‘sadi. Chunki pedagogning kasbiy o‘shishi — o‘qituvchining ta’limiy imkoniyati, maktabning ijtimoiy ishonchi va jamiyatning intellektual kelajagidir. Qo‘shimcha xulosa sifatida pedagoglarning kasbiy rivojlanishini baholash ta’lim tizimining o‘z-o‘zini yaxshilash mexanizmi bo‘lishi kerakligini ta’kidlash lozim. Baholash adolatli mezon, dalil, refleksiya, metodik yordam va rag‘bat bilan bog‘lansa, o‘qituvchi kasbiy o‘shishni tashqi talab emas, ichki ehtiyoj sifatida qabul qiladi. O‘zbekiston sharoitida eng maqbul yo‘l — attestatsiya, malaka oshirish, mentorlik, dars kuzatuvi va raqamli portfolioni yagona tizimga birlashtirishdir. Bunday tizimda o‘qituvchining obro‘si pasaymaydi, aksincha, uning professional mehnati aniqroq ko‘rinadi va munosib qo‘llab-quvvatlanadi. Natijada baholash tizimi pedagog kasbining ijtimoiy nufuzini ham oshirishi mumkin. Chunki jamiyat o‘qituvchi mehnatining qanday mezonlar asosida baholanishini ko‘rsa, kuchli pedagoglarning mehnati ko‘proq ko‘rinadi. Bu esa yosh mutaxassislar uchun ham motivatsiya yaratadi.

Adolatli baholash, munosib rag‘bat va real metodik yordam birlashganda, pedagog kasbi tasodifiy bandlik emas, yuqori malaka va mas‘uliyat talab qiladigan professional faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois baholash tizimi pedagogning kasbiy qadr-qimmatini saqlagan holda, uning rivojlanish yo‘lini aniq ko‘rsatadigan ochiq va dalilli mexanizm bo‘lishi shart.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. OECD. (2025). TALIS 2024: The State of Teaching. Paris: OECD Publishing.
2. UNESCO. (2024). Global Education Monitoring Report 2024/5: Leadership in education – Lead for learning. Paris: UNESCO.
3. World Bank. (2026). From Prospective to Prepared Teacher: Strengthening Initial Teacher Education. Washington, DC: World Bank.
4. Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice? *European Journal of Teacher Education*, 40(3), 291–309.
5. Hattie, J. (2009). *Visible Learning*. London: Routledge.
6. Danielson, C. (2013). *The Framework for Teaching Evaluation Instrument*. Princeton: The Danielson Group.
7. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.
8. Timperley, H. (2011). *Realizing the Power of Professional Learning*. Maidenhead: Open University Press.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2024). Ta’lim tashkilotlarini baholash va attestatsiya qilishga oid nizomlar. Toshkent.
10. UNESCO Uzbekistan. (2026). *Strengthening teacher education in Uzbekistan: Linking pre-service and in-service training through continuous professional development*. Tashkent: UNESCO.